

✧ JĘZYKI AZJI I AFRYKI ✧

Agata Bareja-Starzyńska

Marek Mejor

KLASYCZNY JĘZYK TYBETAŃSKI

DIALOG

❖ JĘZYKI AZJI I AFRYKI ❖

Agata Bareja-Starzyńska, Marek Mejor

KLASYCZNY JĘZYK TYBETAŃSKI

Agata Bareja-Starzyńska, Marek Mejor

KLASYCZNY JĘZYK TYBETAŃSKI

Wydanie drugie, poprawione i rozszerzone

Wydawnictwo Akademickie DIALOG
Warszawa 2011

Do druku opiniowali:

Stanisław Godziński
Stanisław Kałużyński

Redakcja i korekta:

Maria Danuta Krajewska

Skład i łamanie:

Radon Radosław Kierełowicz vel Kieryłowicz

© 1998 by Agata Bareja-Starzyńska, Marek Mejor
i Wydawnictwo Akademickie DIALOG 2011

Podręcznik akademicki dotowany przez
Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

ISBN 978-83-8002-627-8

Wydawnictwo Akademickie „DIALOG” Anna Parzymies Sp. z o.o.
00-112 Warszawa, ul. Bagno 3 m. 218
tel./faks 22 620 87 03
e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl
www.wydawnictwodialog.pl

Przedmowa

Język tybetański zaliczany jest do rodziny języków chińsko-tybetańskich, a wraz z birmańskim tworzy grupę języków tybeto-birmańskich. Ze względu na swą długą historię, zasięg i kulturotwórczą rolę tybetański jest obok chińskiego najważniejszym językiem Azji Wschodniej i Środkowej.

Historia języka tybetańskiego sięga połowy VII wieku i wiąże się z wprowadzeniem religii buddyjskiej do Tybetu. Wraz z upiśmiennieniem mowy podjęto w następnych stuleciach wielkie zadanie przetłumaczenia – głównie z sanskrytu – ogromnego zbioru pism buddyjskich. Znormalizowana wówczas dla potrzeb przekładu postać języka zyskała miano „tybetańskiego klasycznego” lub „tybetańskiego pisanego” (szerzej o tym w dalszej części książki).

Alfabet tybetański liczy 34 znaki i wywodzi się z północnoindyjskiej postaci pisma brahmi. Piszemy go od lewej do prawej. Tybetańczycy określają samych siebie wyrazem བོད་པ་ (*bod pa*, wym. *pöpa*)¹, ich język pisany znacznie się różni od mówionego.

Według szacunkowych obliczeń językiem tybetańskim w jego wszystkich dialektach, z których najważniejszy to lhaski (ལྷ་ས་འདི་སྐད་ *lha sa'i skad*), posługują się prawie 4 miliony ludzi zamieszkujące obecny Tybetański Rejon Autonomiczny, wcielony do Chińskiej Republiki Ludowej w latach 50. XX w., oraz rejony sąsiadujące: części prowincji Qinghai, Sichuan, Gansu i Yunnan, pasmo krain podhimalajskich (Ladakh, Zanskar, Nepal, Sikkim, Bhutan), a także grupy Tybetańczyków na wychodźstwie (gł. w Indiach). Klasycznym językiem tybetańskim jako językiem liturgicznym buddyzmu tybetańskiego (na Zachodzie zwanego popularnie lamaizmem) posługują się Mongołowie i Buriaci.

Autorzy niniejszego opracowania, pierwszego w języku polskim opisu klasycznego języka tybetańskiego, podjęli próbę możliwie kompletnego przed-

¹ O nazwie „Tybet” zob. Róna-Tas 1985, rozdz. 1.

stawienia podstawowych elementów gramatyki tego języka na podstawie najlepszych opracowań przedmiotu takich wybitnych uczonych tybetologów, jak Heinrich August Jäschke, Sarat Chandra Das, Marcelle Lalou, Jurij Nikołajewicz Rerich, Jurij Michajłowicz Parfionowicz, Jacques Bacot, Roy Andrew Miller, Michael Hahn, Stephan V. Beyer, Philip Denwood, Peter Schwieger i inni.

Niniejsze opracowanie z racji swego charakteru nie wyczerpuje rzecz jasna wszystkich zagadnień dotyczących języka tybetańskiego. Po szczegółowe ich omówienia odsyłamy do pozycji wymienionych w *Bibliografii*.

Przyjęliśmy wzorem Rericha (Rerich 1961) następujący system zapisu wyrazów języka tybetańskiego: (1) tam, gdzie to potrzebne, stosujemy uproszczony zapis wymowy w spolszczeniu, (2) wszędzie posługujemy się uznaną na całym świecie transliteracją Wyliego (Wylie 1959), ponadto (3) dodajemy zapis oryginalny w piśmie tybetańskim.

O różnych systemach transliteracji języka tybetańskiego informuje Tabela na s. 53. Dla sanskrytu używa się standardowej transkrypcji międzynarodowej (por. Mejor 2000/2004); dla chińskiego – pinyin.

Autorką rozdziałów *Słotwórstwo*, *Odmiana*, *Składnia* oraz *Dodatek 2* jest Agata Bareja-Starzyńska, zaś *Wstęp*, rozdział *Pismo*, *Dodatek 1* oraz *Opis ilustracji* opracował Marek Mejor. On również przygotował komputerowy skład książki z użyciem czcionek tybetańskich.

Dr Thupten Kunga Chashab, wykładowca języka tybetańskiego w Wydziale Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego, służył nam radą i pomocą przy pisaniu tej książki. Pragniemy wyrazić mu w tym miejscu gorące podziękowanie. Osobne podziękowania kierujemy do Profesora Stanisława Godzińskiego za wnikliwe uwagi do wcześniejszej wersji naszego tekstu.

Dziękujemy również Danielowi Berounskiemu za recenzję do pierwszego wydania gramatyki, opublikowaną w *Archivie Orientalnim* 74, 2006, s. 250–251. Za zgłoszenie cennych uwag do pierwszego wydania serdecznie dziękujemy także Filipowi Majkowskiemu.

Dzięki wymienionym tu osobom w drugim wydaniu książki poprawiliśmy zauważone błędy oraz wprowadziliśmy uzupełnienia w opisie języka tybetańskiego i bibliografii.

Wykaz skrótów i symboli

adi.	= adiectivum
adv.	= adverbium
C	= consonant
czas.	= czasownik, czasownikowy
imper.	= imperativus
lm.	= liczba mnoga
lp.	= liczba pojedyncza
N	= nomen
part.	= partykuła
perf.	= perfectum
r.m.	= rodzaj męski
r.ż.	= rodzaj żeński
sansk.	= sanskryt, sanskrycki
subst.	= substantivum
tyb.	= tybetański
V	= verbum
Voc	= vocal
wym.	= wymowa
<	= powstało z...
>	= forma pochodna od...
/	= forma zamienna (lub/zamiennie z)

Opis ilustracji

Motyw na okładce:

W koło wpisany jest lotos o sześciu płatkach, na których wypisane są po tybetańsku sanskryckie sylaby składające się na świętą mantrę buddyzmu tybetańskiego „om mani padme hum” (kolejno od góry w prawo): ཨོཾ་ *om*, མ་ *ma*, རི་ *ni*, པད་ *pad*, མེ་ *me*, ཧུཾ་ *hūṃ*, okalające sylabę centralną: རྗེ་ *hrīḥ*. Formuła ta, powszechnie recytowana przez Tybetańczyków (głównie z użyciem różańca), wypisana lub wryta na młynkach modlitewnych, na przydrożnych kamieniach, skałach itp., jest najstarszą i najważniejszą mantrą buddyzmu tybetańskiego. Według popularnej wykładni znaczy ona „OM, klejnot w lotosie, HUM”, gdzie „klejnot” symbolizuje oświecenie, które powstaje w lotosie człowieczego umysłu. Jest związana z postacią Czenrezika (tyb. སྤྱན་རས་གཟིགས་ *spyān ras gzigs*, sanskr. *Avalokiteśvara*, dosł. „Pan [litościwie, współczująco] patrzący [na świat]”), bodhisattwy współczucia, patrona i opiekuńczego bóstwa Tybetu. Według wierzeń Tybetańczyków Dalajlama jest właśnie emanacją bodhisattwy Czenrezika.

1. Aleksander Csoma de Kőrös (1784–1842) – s. 17
2. Karta tytułowa słownika języka tybetańskiego, który ułożył A. Csoma de Kőrös – s. 19
3. Karta tytułowa gramatyki języka tybetańskiego, którą opracował A. Csoma de Kőrös – s. 21
4. Karta tytułowa słownika, którego autorem był H.A. Jäschke – s. 23
5. Karta tytułowa gramatyki, której autorem był H.A. Jäschke – s. 25

6. Reprodukacja początkowych stron tekstu འཕགས་པ་ཤེས་རབ་ཀྱི་ཕོ་ལ་ཕྱིན་པ་སྐྱུང་པ་
ཚེ་གསུ་བཅད་པ་ ('*Phags pa shes rab kyi pha rol phyin pa sdud pa tshig su bcad pa*; *sansk.* *Ārya-prajñā-pāramitā-samcaya-gāthā*) zamieszczonego w Kandźurze (Kandźur, edycja Urga nr 13, tom Ka, fol. 1b–284a) i wykonanego techniką ksylograficzną. Pismo uncjalne *dbu can* – s. 31
7. Rysunek przedstawiający miejsca artykulacji głosek (według *Dag yig*) – s. 45

Rozdział I

Wstęp

I.1. Język tybetański

Zanim przystąpimy do właściwego wykładu będącego tematem tej książki, powinniśmy poczynić kilka uwag wstępnych. Przede wszystkim musimy dokonać wyodrębnienia tej postaci języka tybetańskiego, która określana jest mianem „klasyczny język tybetański” lub „tybetański język literacki”, ewentualnie „tybetański język pisany”. W tej materii występują bowiem znaczne różnice zdań. Przytoczymy zatem kilka opinii wybitnych tybetologów, aby na potrzeby niniejszego wykładu określić charakter omawianego tu języka.

Zacznijmy od ogólnej charakterystyki.

Francuski uczony Jacques Bacot pisał tak:

Język tybetański należy do grupy podstawowej zwanej chińsko-tybetańską, a ściślej do podgrupy tybeto-birmańskiej, gałęzi zachodniej, różniącej się od innej podgrupy, chińsko-thajskiej, czyli gałęzi wschodniej. Język pisany różni się znacznie od języka mówionego aktualnie. Jest on, w swej postaci klasycznej, językiem technicznym, w dużej mierze sztucznym, adaptacją języka mówionego w VII w. n.e. do [potrzeb] przekładu sanskryckiego kanonu buddyjskiego i funkcją tego kanonu sanskryckiego. Język, którym mówili Tybetańczycy w owej epoce, był częściowo podległy fleksji (*fléchie*) i dość posunięty w swej tendencji do monosylabizmu. Odpowiadał on potrzebom barbarzyńskich koczowników zajętych swoim utrzymaniem, hodowlą, polowaniem, wojną, magią. Pandici [tj. indyjscy uczeni] tłumacze starali się przystosować jego składnię i sylabiczne słownictwo do pojęć indoeuropejskich oraz do najbardziej abstrakcyjnych i subtelných spekulacji. Oko-

liczności historyczne nawrócenia Tybetu na buddyzm legły u podstaw świętego, czyli klasycznego, [języka] tybetańskiego i określiły jego charakter. Ustalony na piśmie w tejże epoce tybetański [język] pisany ujawnia – i to tylko w odniesieniu do czasowników – [cechy] odmiany dawnego języka [mówionego] (*parler*). Złożenia peryfrastyczne przekładają wyrazy złożone sanskrytu. Język mówiony, bardziej swobodny, kontynuował swój ruch ku sylabizmowi bez fleksji. Jego czasownik pozostał niezmienny (nieodmienny). Jego wyrazy złożone uległy redukcji do dwuzgłoskowych; monosylaby zachowane w mowie współczesnej są prostymi fonemami, nie odpowiadającymi już bogatej i zróżnicowanej ortografii ich zapisu.

(Bacot 1946:7)

Stephan V. Beyer, autor wysoko cenionej monografii *The Tibetan Classical Language*, tak oto charakteryzuje język tybetański:

Tybetański jest to język, którym się mówi głównie na wysokim płaskowyżu na północ od Himalajów. Jest on spokrewniony z wieloma językami himalajskimi, takimi jak guring i magar, których użytkownicy byli tradycyjnie źródłem naboru rekrutów dla brytyjskich oddziałów Gurkhów. Jest on również powiązany z wieloma językami, takimi jak rgya-rong i mi-nyag, którymi mówią na wielkich północnych równinach plemiona koczownicze, tradycyjnie określane przez Chińczyków mianem „zachodnich barbarzyńców”. Tybetański jest nieco mniej związany z birmańskim; jeszcze bardziej odległy od języków używanych przez nagich Nagów i inne górskie plemiona Assamu; i jeszcze bardziej od chińskiego. Tybetański posiada system pisma od siódmego wieku, zapożyczony z indyjskiego prototypu. Indie, w samej rzeczy, wywarły potężny kulturalny wpływ na Tybet, ale sam tybetański nie jest spokrewniony ani z sanskrytem, ani z żadnym innym językiem indyjskim.

(Beyer 1992:7)

Według Jurija Nikołajewicza Rericha (George Nikolayevich Roerich, 1902–1960), autora znakomitego, zwięzłego zarysu języka tybetańskiego:

...literacki język pisany, utrwalony na piśmie na początku VII w., o ile nie wcześniej, jest wspólny dla wszystkich dzielnic tybetańskiej wyżyny. Został on opracowany na podstawie języka feudalnych kwater [wojskowych] VI–VII wieku *garpej ke'* (མཎ་པའི་མཎ་མཎ་ *sgar pa'i skad*)¹, ustnego języka literackiego, języka starej epiki, posiadającego bogaty

¹ *sgar pa* = obóz, obozowisko.

zasób słownictwa. Tybetańskie zabytki epigraficzne z VIII–IX w. zachowały wiele z tego ustnego literackiego języka starożytności. Potomkiem języka feudalnych kwater jest współczesny styl epistolarny i tak zwany język grzecznościowy (ཅིས་ *zhe sa*). Z biegiem czasu ten język rozwinął się w sposób wyjątkowy, zwłaszcza w Tybecie Centralnym, w prowincji Ü-Cang, i w istocie stał się drugim językiem kraju.

(Rerich 1961:25–26)

Z kolei według Beyera (Beyer 1992:35–38) klasyczny język tybetański jest to język tybetańskich tekstów pisanych – z wyjątkiem przekładów kanonicznych tekstów buddyjskich (dokonanych głównie z sanskrytu) – oraz język współczesnych artykułów i innych pism drukowanych. Należy podkreślić, że obszerny korpus tekstów pisanych, powstałych w okresie od VIII wieku aż po dzień dzisiejszy, został stworzony zasadniczo w tym samym języku, w dużej mierze zrozumiałym dla wykształconych Tybetańczyków. Klasyczny pisany język tybetański zachowuje (także i dziś) reguły fonologiczne starego języka tybetańskiego i przy tym jest pod wieloma względami niezależny od języka mówionego. Wyrazy mające taką samą postać graficzną mogą być różnorako wymawiane, w zależności od dialektu.

O ile Beyer opisuje klasyczny język tybetański na podstawie tekstów pisanych – biorąc niejako w nawias zarówno przekłady kanonu buddyjskiego, jak również współczesne teksty, np. prasowe – o tyle dla tybetologa i językoznawcy Roya Andrew Millera klasyczny język tybetański to właśnie:

...język tybetańskich przekładów buddyjskiego kanonu mahajany, a także innych tekstów oryginalnych, głównie o tematyce religijnej, medycznej, historycznej i gramatycznej. Ten klasyczny [język] tybetański to jest „nowy” język kanoniczny buddyjskiej tybetańskiej religii panującej, ustalony przez ortograficzne (i być może także językowe) reformy ósmego króla tybetańskiego, Khri lde srong btsana, znanego także jako Khri gtsug lde brtsan (815–841). w 816 r. Został on oparty na starotybetańskim języku kościelnym (*church language*), który był wariantem [języka] starotybetańskiego i językiem wcześniejszych buddyjskich tekstów z okresu panowania pierwszego z królów tybetańskich, od Srong btsan sgam po (?569–649) aż po wiek dziewiąty.

(Miller 1970:74)

Michael Hahn (Hahn⁶ 1994; Hahn 2009), autor bodaj najpopularniejszego obecnie uniwersyteckiego podręcznika „klasycznego pisanego języka tybetańskiego”, co wyraźnie zaznacza w tytule *Lehrbuch der klassischen tibetischen*

Schriftsprache, z powodów pragmatycznych (o których pisze w posłowie do wydania 5, Hahn 1994:371 i nast. = Hahn 2009:538 i nast.) przedstawia opis języka kanonicznych przekładów z sanskrytu, zawartych w dwóch wielkich zbiorach tekstów pod nazwą Kandżur (*Bka' 'gyur*) i Tandżur (*Bstan 'gyur*).

Według Philipa Denwooda, autora monografii o języku tybetańskim (Denwood 1999:39–43), można wyróżnić następujące odmiany języka pisanego (tybetańskiego „pisanego”, „klasycznego”, „literackiego”):

1. przedklasyczny – język dokumentów, głównie z Dunhuangu, i inskrypcji, od początków do poł. X w.;
2. „sanskrycki/zsanskrytyzowany” – modelowany na sanskrycie język przekładów piśmiennictwa buddyjskiego, z zastosowaniem formalnych zasad przekładu;
3. klasyczny – wyrastający z obydwóch odmian, będący od ok. XI w. standardowym stylem głównie mnichów buddyjskich, piszących wprost po tybetańsku (literatura liturgiczna, religijna, komentarze egzegetyczne, podręczniki dydaktyczne, biografie, historia, także wiersze religijne); stylem tym posługiwali się również świeccy, m.in. w administracji i korespondencji;
4. współczesny literacki; jest to klasyczny język tybetański poddany wpływom dialektu lhaskiego, który rozwinął się w XX w., szczególnie od lat 50., przede wszystkim pod wpływem chińskiego; język gazet, radia i telewizji;
5. *ladakhi* (prowincja Ladakh w Indiach);
6. *dzongkha* (Bhutan).

Wydaje się zatem, że określenie „tybetański klasyczny (pisany)” możemy odnieść zarówno do języka kanonicznych przekładów (pamiętając wszakże o jego silnej zależności od sanskryckiego wzorca), jak też i do języka oryginalnych tybetańskich tekstów pisanych, jednak z wyłączeniem współczesnego języka prasy, radia, telewizji itp., poddanego silnym wpływom chińskiego i innych języków. I taką definicję przyjmują autorzy niniejszego opracowania.

Druga ważna grupa zagadnień, wynikająca w znacznym stopniu z poprzedniej, wiąże się z kwestią samego opisu języka tybetańskiego.

Po pierwsze, przeważająca większość gramatyk czy podręczników tybetańskiego opisuje właśnie język przekładów tekstów buddyjskich z sanskrytu. Wiąże się to głównie z faktem interesowania się uczonych językiem tybetańskim, głównie jako pomocniczym środkiem badania bogatej spuścizny buddyjskiego

piśmiennictwa, przede wszystkim kanonicznych tekstów filozoficzno-religijnych. Język tybetański jest bowiem – obok sanskrytu, palijskiego i chińskiego – jednym z czterech głównych języków przekazu kanonu buddyjskiego.

Po drugie, próby opisu tego języka w kategoriach językoznawczych, ustalonych głównie na gruncie języków indoeuropejskich, napotykać na zasadniczą trudność, ponieważ tybetański nie daje się wtłoczyć w takie ramy. Stosowanie wobec niego kategorii indoeuropejskich *par force* prowadzi do zniekształceń i wręcz zafałszowań. Wyjątek stanowią nieliczne prace, których wykład opiera się na elementach tradycyjnej gramatyki tybetańskiej.

Jednoznaczne typologiczne zaklasyfikowanie języka tybetańskiego też nie jest łatwe, gdyż jest on różnorodnie charakteryzowany przez uczonych. Według Millera klasyczny tybetański to język o zrównoważonej antytetycznej strukturze gramatycznej, w której główną rolę odgrywa dychotomia między formami wolnymi (*free forms*) i enklitykami (Miller 1970:77). Według Schwiegera jest to język aglutynacyjny (Schwieger 2009:12). Denwood podkreśla, że z typologicznego punktu widzenia tybetański stanowi skrajny przykład języka z finalną pozycją czasownika (*verb-final language*), przy czym niektóre odmiany są syntaktycznie ergatywne, podczas gdy główny dialekt, lhaski – nie (Denwood 1999:xi).

Zgodnie z tradycyjnym wykładem, spotykanym już w podstawowych traktatach gramatycznych Thonmi Sambhoty (zob. 2.1. i 2.10.), specyficzny charakter języka tybetańskiego polega m.in. na tym, że tzw. partykuły (*tshig phrad*) nie tylko służą do budowy wyrazów, ale również wyrażają relacje między monosylabicznymi wyrazami. Narzuca to opis gramatyki polegający na wyliczeniu, klasyfikacji i zdefiniowaniu owych partykuł – z odwołaniem się przy tym do kategorii gramatycznych znanych z języków europejskich.

Autorzy niniejszego opracowania przyjmują właśnie taki model opisu, starając się przy tym zwracać uwagę na cechy charakterystyczne i osobliwości języka tybetańskiego.

1.2. Z historii badań nad językiem tybetańskim

Pionierem tybetologii, czyli dyscypliny orientalistycznej zajmującej się językiem, historią i różnymi aspektami kultury Tybetu², był węgierski badacz

² Warto tutaj wspomnieć, że tybetologia jest od dawna uznaną dyscypliną naukową, a Międzynarodowe Stowarzyszenie Studiów Tybetologicznych (*International Association for Tibetan Studies*), powołane w 1979 r. w Oksfordzie, regularnie, co kilka lat organizuje międzynarodowe konferencje naukowe i publikuje ich materiały.

i podróżnik Aleksander Csoma de Kőrös (Csoma Kőrösi Sándor, 1784–1842). W roku 1819 w poszukiwaniu praocjczyzny Węgrów wyruszył pieszo w długą i niebezpieczną podróż, która zawiiodła go aż w Himalaje, do krainy Ladakh (Ladwags). Tam spędził w klasztorach lamajskich siedem lat, studiując język i religię, pisma i obrzędy buddyzmu tybetańskiego. Niezwykle zdolności językowe Csomy de Kőrös, wsparte znakomitym przygotowaniem językoznawczym wyniesionym ze studiów w Nadyenyed i Getyndze, zaowocowały pionierskimi pracami naukowymi. W 1834 r. ukazały się drukiem w Kalkucie dwa jego fundamentalne dzieła: słownik tybetańsko-angielski, *Essay Towards a Dictionary Tibetan and English*, a następnie gramatyka języka tybetańskiego, *Grammar of the Tibetan Language in English*. Obie te prace stały się podstawą dalszych studiów tybetologicznych i do dziś zachowują dużą wartość naukową, jako że ich autor czerpał bezpośrednio ze źródeł i korzystał z pomocy uczonego lamy z Zanskaru, o nazwisku Sangs rgyas phun tshogs (figuruje ono zresztą na karcie tytułowej słownika). W przedmowie do słownika Csoma de Kőrös wyznaje, że jego pierwotnym zamiarem nie było studium tybetańskiego, lecz gdy już się z nim zetknął, poświęcił mu baczną uwagę, sądząc, iż znajomość tego języka pomoże mu w badaniach prowadzących do odkrycia praocjczyzny Węgrów. Csoma de Kőrös pisał:

Struktura języka jest bardzo prosta. Jest jedna ogólna postać dla wszystkich odmienianych wyrazów. W czasownikach nie ma różnic odnośnie do osoby czy liczby, trzeba jednak dodać rzeczownik lub zaimek, w liczbie pojedynczej lub mnogiej, wskazujący na sens czasownika. Gdy studiujący pozna czasowniki posiłkowe i partykuły tworzące rozmaite strony i czasy, może koniugować każdy czasownik. Jest trochę czasowników nieregularnych i trzeba znać uprzednio ich czas teraźniejszy, przeszły i przyszły, a także tryb rozkazujący, lecz są one głównie rodzajem czasowników złożonych: zostały one objaśnione w *Gramatyce* i wprowadzone, w odpowiednich miejscach, do niniejszego *Słownika*.

(*Dictionary*, Preface, s. ix–x)

Jednak niektóre jego obserwacje są nietrafne. Te na przykład, że literatura tybetańska jest całkowicie pochodzenia indyjskiego (tłumaczenia z sanskrytu), że jej znajomość i znajomość terminologii buddyjskiej jest kluczem ułatwiającym dostęp do całej literatury sanskryckiej, a wreszcie że struktura sanskrytu (i innych języków indyjskich) jest bliższa językowi węgierskiemu niż językom zachodniej Europy (*Dictionary*, Preface, s. ix).

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

